

Poročilo o realizaciji programa občinske kulturne skupnosti za leto 1988

Izteklo se je tretje leto srednjeročnega obdobja in drugo leto administrativnih omejevanj sredstev za kulturo.

Tako smo program Občinske kulturne skupnosti Grosuplje za leto 1988 oblikovali v skladu z dovoljenim obsegom sredstev, ne da bi uspeli upoštevati programe, potrebe in želje izvajalcev. Izvajalci so bili prisiljeni prilagajati svoje programe finanšerju in spet ni bilo prostora za nove naloge.

Delegatski sistem izgublja še tisto malo moči in veljave kot jo je včasih le imel.

— V letu 1988 je bil opravljen prenos finansiranja arhivov in zavodov za spomeniško varstvo iz programov OKS v program KSS. Občinska kulturna skupnost Grosuplje je v letu 1988 zagotavljala financiranje programa:

Zavod za kulturo in izobraževanje Grosuplje oz. njegovih dejavnosti:

- knjižničarstva v SIK Grosuplje — omogočila nakup računalnika, za pridobitev dodatnih prostorov ni bilo nič storjenega.
- muzejske dejavnosti — v muzeju J. Jurčiča na Muljavi opravljeno več vzdrževalnih del — sanacija strehe; OKS in LRZVND sta poskrbela za ureditev oz. spominske sobe ob svečanostih — ob 90-letnici rojstva L. Adamiča
- kinematografska dejavnost, ki predvaja filme v treh kinematografih.

1. Zveza kulturnih organizacij Grosuplje je koordinirala in vzpodbujala dosežke skupin na kulturnem področju. Organizirala 6 občinskih revij in vrsto drugih prireditvev. Povečalo se je tudi število delujočih kulturnih skupin in zaživelo sodelovanje s Centrom interesnih dejavnosti mladih pri OK ZSMS Grosuplje.

2. Naloge Zgodovinskega arhiva in Ljubljanskega regionalnega zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine so bile opravljene v skladu z zakonom in planskimi dokumenti, financiranje pa prenečeno na KSS.

4. Slovenski etnografski muzej v Ljubljani je uresničeval svoje naloge na območju občine — za Jurčičev muzej, lončarska razstava pa je bila v drugi polovici zapra. Z 31. 12. 88 se zbirkla seli iz občine.

5. Spomeniškoarstvene akcije so se načrtno izvajale, zaradi strahovitega zvišanja materialnih stroškov in nujnosti, da se določeno delo zaključi, so se sredstva prenašala z akcije na akcijo in tako so realizirane naloge na vseh desetih akcijah:

kraj objekta	LRZVND	OKS-50%
1. Historično mestno jedro Višnja gora (po dogovoru za Adamičevino)	3.409.800	1.600.000
2. Samostan Stična — arheologija	5.235.015	2.400.000
3. Stari višnjegorski grad	7.700.000	3.600.000
4. P. c. Sv. Petra Kamen vrh	10.254.200	5.000.000
5. P. c. sv. Marijino vneb. Muljava	14.450.390	6.800.000
6. Cistercijski samostan — Stična	24.608.540	12.100.000
7. Samostan Stična — cerkev	40.907.090	20.200.000
8. P. c. sv. Martina Draga	28.476.970	14.100.000
9. Tabor Šmarje Sap	24.884.058	12.200.000
10. Tabor nad Cerovim	17.034.180	8.300.000
Skupaj	176.960.243	86.300.000

6. Občinska kulturna skupnost, ki vključuje v svoj program tudi druge kulturne akcije in dejavnosti, je sofinancirala in nudila vso pomoč pri izvedbi XIX. Tabor slovenskih pevskih zborov, materialno podprla dejavnost pihalnih orkestror, Občinske zveze prijateljev mladine Grosuplje, Našo skupnost, Zbornik občine Grosuplje.

7. Zagotavljala in nadzirala je tudi sredstva za investicijsko vzdrževanje kulturnih domov v višini veljavne amortizacijske stopnje od vrednosti le-teh. Po DD o združenju sredstev prispevke OKS Grosuplje v višini 90% in SOb Grosuplje 10%, a je SOb Grosuplje zagotovila le 7,2% sredstev. Tako so KS prejele:

KS Grosuplje —	5.025.000
KS Ivančna gorica —	3.898.000
KS Dobrepolje —	6.551.000
KS Muljava —	2.983.000
KS Sp. Slivnica —	1.508.000

KS Račna —	3.076.000
KS Šmarje —	4.788.000
KS Zagradec —	1.530.000
KS Podtabor —	3.030.000
KS Žalna —	2.189.000
KS Sentvid —	2.069.000
KS Polica —	3.813.000
Skupaj:	40.460.000

10. Dejavnost organov skupščine OKS

— Skupščina Občinske kulturne skupnosti Grosuplje je spremljala vsebinska vprašanja kulturne politike, bila prisiljena spoštovati določila zveznega in republiškega občinskega zakona in sprejemala že odločeno.

— Predsedstvo je bilo gibalo delovanja skupščine, saj se je v tem letu intenzivno ukvarjalo zlasti s problemi nove organiziranosti in racionalizacije Zavoda za kulturo in izobraževanje, s problematiko upravljanja kulturnih domov in kvalitetnejšega izvajanja nalog na kulturnem področju.

— Med odbori je izstopal odbor za načrtovanje in svobodno menjava dela, saj je bilo tako skromna sredstva ob še skromnejših valorizacijah težko deliti saj so bile zahteve in potrebe izvajalcev vedno večje od možnosti. Hkrati pa ugotavljamo, da je nujno preiti na jasno opredeljene normative oz. cene storitev izvajalcev.

— Ponovno se potrjuje neučinkovitost delegatskega sistema in skrajni čas je, da se opravi temeljita analiza in pripravi predlog nove organiziranosti oz. delovanja — sistemsko spreminjanje organiziranosti SIS, racionalizacija sistema, zmanjšanje števila organov skupščine, sej organov, okrepiti pa izvršne funkcije predsedstva in izvršnega odbora. In to prav gotovo bo prispevek h kulturnemu razvoju.

Grosuplje, marec 1989

STROKOVNA SLUŽBA

RES — literarna revija, ki jo postavljamo ob bok ostalim literarnim revijam v Sloveniji

Menda ima malo latinskih besed toliko pomenov kot beseda »res«. Pomeni DELO, DEJANJE, PODJETJE; pomeni STANJE, OKOLIŠČINE, STVAR, PREDMET; Res una solaque — EDINO TO (SREDSTVO); pomeni DOGODEK; Res novum NOV POJAV; pomeni DEJSTVO, RESNIČNOST; Res probato USPEH; Re ipsa RESNIČNO ...

Res je RES treba predstaviti. To je revija Literarnega kluba Grosuplje. Res je RES revija, ki jo postavljamo ob bok etabliranim slovenskim literarnim revijam kot so SODOBNOST, NOVA REVJA, DIALOGI, PROBLEMI — LITERATURA, itd. (gl. Književne liste — DELO 20. okt. 1988). RES pokriva vmesni prostor, ki je namenjen predvsem mladim literatom (Mlada pota v Mladini so ukijene), študentom, to je revija, ki je odprta vsem literarnim ustvarjalcem v slovenskem kulturnem prostoru. V njej že objavljajo nekateri uveljavljeni slovenski literati, literati, ki vstopajo v slovensko literaturo, pa tudi taki, ki pomenijo nove

obetajoče iskricne na literarnem nebu. Kar pet avtorjev, štirje od teh iz naše občine pripravljajo, ali pa je že v tisku, svojo knjigo.

Da se vse to dogaja v Grosupljem in ni naključje.

Pa predstavimo prispevke v 2. oz. dvojni (2—3) številki revije RES. V reviji je na prvem mestu prevod aktualne satire avtorja Radoja Domanoviča iz časa Obrenovičev. Naslov prevoda »Vodja« pove dovoli, še posebej če to komentiramo.

Prispevek je namreč še danes, ob Miloševičevih »zgodovinskih« ugodnih trenutkih še kako aktualen. Od Obrenoviča do Miloševiča torej. Sledi dramski prispevek Ferija Lainščka, mladega, uveljavljenega prekmurskega pesnika, pisatelja in dramatika.

Prav nič slabši in manj uveljavljen avtor, z odlomkom iz najnovejšega romana, ki bo izšel letos, ni naš sodej (vaš)čan Goran Gluvič. Sledijo pesniški in prozni pri-

spevki manj ali bolj znanih literarnih ustvarjalcev. Zadnji del revije je namenjen literarni teoriji, kakršne ni moč brati v drugih revijah. Objavljajo znani mladi literatni teoretiki, publicisti, kot so Andrej Blatnik, Tadej Zupančič, Matej Bogataj pa tudi mlajši študentje Filozofske fakultete v Ljubljani.

Posebej je treba omeniti prispevek absolutne primerjalne književnosti in slavistike Majde Klemenčič iz Trebnjega, oz. diplomsko delo iz primerjalne zgodovine, ki raziskuje mesto Louisa Adamiča v ameriški književnosti. V tej številki revije je poleg strokovnega dela torej obilo pripevkov, ki niso hermetični, prispevkov, ki jih je izbral, po letih mlad uredniški odbor, ki bere tisto, kar danes literaturo dela sprejemljivi in berljivo za širši krog bralstva pa obenem kvalitetno.

Revija vzbuja prijetno presenečenje povsod, razen v Grosupljem. V Grosupljem kulturne institucije, t.j. tiste, ki so zadolžene za izvajanje kulture (ta je na Grosupljem na zelo visokem nivoju in v nenehnem vrtočnem razvoju in porastu?) upravičeno menijo, da je revija preselila občinske okvire in ker ne (taka kot je, kvalitetna in venodprta) skrbi za ljubiteljsko dejavnost in grupeljske literate (ki jih je kot pečka), pač ni vredna, da bi ji iskreno pomagali, pa jo zato tembolj vztrajno spotikajo. Besede iskreno v Grosupljem odgovorni ne poznajo. Ob zdrhah v kulturi, o katerih že vrabci na strehi čivkajo, za take in podobne malenkosti kot je ta revija, pač nimajo časa. Ni jim za zamerit. Hvala bogu, za kulturo ni nikoli dovolj denarja, pa je izgovor vedno pri roki. Za revijo naj »poskrbijo v Ljubljani«, saj so tudi člani od vespoved, samo iz Grosuplje ne. Ne vemo, če smo tisti, ki vodimo klub in revijo sploh Grosupeljski, verjetno pa bo že res, če tako pravijo, da to nismo. Vsekakor bomo morali v Grosupljem izbrskati, roditi, ali pa kakorkoli narediti več literator. Pomagale nam bodo učiteljice (slovenščine), oziroma mentorice v osnovnih šolah, ki množično derejo na literarne šole na Polžnem, ki jih

Ivo Frbežar

Majda Klemenčič LOUIS ADAMIČ IN AMERIŠKA KNJIŽEVNOST

Louis Adamič je bil v tridesetih letih znan, ugleden, predvsem pa uspešen ameriški pisatelj in publicist. Njegovo delo so spremljali in ocenjevali vodilni ameriški kritiki tistega časa (Carey Mc Williams, Walter Winchell, Henry S. Canby, William Sossin, Harry Hansen), pa tudi znani pisatelji, kot so Upton Sinclair, Sinclair Lewis, Scott Fitzgerald, Jack Conroy in Benjamin Stollberg. Ne samo v Ameriki, tudi drugod po svetu je bil bran, o čemer pričajo prevodi njegovih del v nemščino, švedščino, finščino, češčino, slovenščino, srbohrvaščino in esperanto. Proti koncu tridesetih let pa ni bil več niti aktualen niti priljubljen, za literarno zgodovino pa nepomemben. Tako ga je ameriška literarna zgodovina pozabila, oziroma mu posveča bore malo pozornosti.

Tu nas ne zanima, kaj je bilo bistvo Adamičevega uspeha, temveč na kakšno literarno tradicijo, predvsem ameriško, so navezava njegova dela, kakšno mesto zavzemajo v ameriški literaturi tridesetih let in kateri literarni smeri pripadajo. Na to vprašanje je izredno težko odgovoriti, saj niti polovico njegovih del (mislim le na knjižne izdaje) ne moremo imeti za literaturo v strogem pomenu besede. Tudi študij, ki bi se posvetile tem vprašanjem, ni. Če se jih že dotaknemo, potem omenjajo le, katere zatore je Adamič bral in so zato najbrž nanje tudi vplivali. Tako sta največkrat omenjena Upton Sinclair in Theodore Dreiser kot glavna Adamičeva vzora. Vendar ob njima stoji še cela vrsta ameriških pisateljev, ki jih je Adamič poznal in se ob njih učil.

V novi domovini je Adamič kmalu občutil pomanjkanje izobrazbe, zato jo je hotel nadomestiti (ali pridobiti) s celodnevni študijem po knjižnicah. Sprva je bral literarno plažo in manj pomembna literarna dela, ki so mu služila bolj zato, da bi se naučil angleškega jezika. Potem je začel izbirati. Večkrat je povedal in zapisal, da je nanj kot na šestnajstletnega dečka (i Adamič je večkrat pretrpaval) naredila velik vtis Sinclairjeva Džungla, ki jo je prebral po naključju. Roman, ki je prežet z globokimi simpatijami do delavstva in s strastno vero v socializem, mu je postal najnekakinja knjiga vodnica po svetu ameriške literature. Pa ne samo po sodobni, katere avtorji so bili večkrat tudi njegovi prijatelji ali dobri znanci.

Adamič je vsaj deloma poznal ameriško književnost 19. stoletja. Tako ga je pritegnil Herman Melville z romanom Moby Dick iz leta 1851. To je simbolistični roman, vendar ga je tako Adamič ni razumel, ker ga drugače ne bi zanimal. Lov na kite, nevarnost, napetost in boj so prikazani z natančnostjo in točnostjo podatka; skratka, pritegnil ga je realistični opis dogajanja sicer večplastne povesi.

Vsi površino je poznal tudi R. W. Emersona in H. D. Thoreauja in njuno filozofijo individualizma, kar dokazujejo citati iz njihovih del v Portretu Robinsona Jeffersa in omemba njihovih imen v eseju Kriza ameriškega individualizma.

Koliko je Adamič bral Marka Twaina, ni znano, brez dvoma pa ga je poznal, kakor tudi njegov komični realizem, saj ga večkrat omenja.

Na prehodu iz 19. v 20. stoletje je več piscev, ki so pritegnili Adamičovo pozornost. To je na eni strani obdobje začetkov ameriškega modernega romana, na drugi strani pa nadaljevanje realističnega načina pisanja. Znamenjajo ga pisci, kot so Henry James, Edith Wharton, Henry Adams, Willa Cather in William Dean Howells.

Adamič modern roman ni zanimal. Morda je imel nanj vpliv Henry Adams s svojo avtobiografijo The Education of Henry Adams, 1907 (Izobraževanje Henryja Adamiča). To je precej neobičajna avtobiografija, pisana v tretji osebi in odkriva kl ameriškega patricija in učenjaka, človeka, ki je blizu politiki.

Whartonova, Catherjeva in Howells so pripadali smeri zmernega realizma. Willo Cather je Adamič poznal po romanu Moja Antonija, ki obravnava izseljeniško problematiko in se mu je zdel eden najboljših na to temo.

Realistična in naturalistična smer ameriškega romana sta se konec 19. in v začetku 20. stoletja močno okrepili. Posebno vlogo in velik edine je imel socialni roman, ki je odkrival bedo proletariata, izkoristitve, prostitucijo in korupcijo. Brnjanje po blatu (muckrakerstvo) je bilo tedaj literarna moda, s katero so se ukvarjali pisci, ki so bili hkrati tudi novinarji. Med take avtorje spadajo Upton Sinclair, Hamlin Garland, Stephen Crane, Frank Norris, Jack London in Theodore Dreiser.

Upton Sinclair (1878–1968) je zaslovel z romanom The Jungle, 1906 (Džungla), ki velja tudi za njegovo najboljši roman. Sinclair je bil navdušen privrženec socialističnih idej. Pisal je družbenokritične romane, v katerih je razgrajal socialne in politične pomanjke sodobne ameriške družbe. Med najbolj znanimi romani so še King Coal, 1917 (Kralj premogla), Jimmie Higgins, 1919, Oil, 1927 (Petrolej) in World's End, 1940 (Konec sveta), ki je prvi od sedmih romanov iz senje pod istim naslovom, v kateri je Sinclair poskušal z marksističnega stališča prikazati zgodovino Združenih držav od prve do druge svetovne vojne.

Garland, Crane, Norris in London so pripadali naturalistični smeri. Odkrivali so bedo najnižjih slojev družbe, vendar tudi njihovo energijo, duševno moč in vero v prihodnjo bodo.

Theodore Dreiser (1871–1945) je bil med njimi najmočnejši in najdoslednejši realistično-naturalistični ustvarjalec. Verjel je v književnost, ki mora biti dokument dobe, in ki mora raziskovati biološke, psihološke in družbene strani življenja, vse na osnovi preverljivega podatka. Kot pisec velike epske moči je največje bližine spemljali življenje nove in kaotične Amerike. Njegovo prepričanje, da je življenjski boj predvsem borba za materialne dobrine ter družbeno in politično moč, ter da družba le najmočnejšim, največzobnejšim in brezkompromisnim osebnostim dovoli, da v tem boju uspejo (Darwinov determinizem), se odraža v vsem njegovem delu. Njegovi najbolj uspešni romani so Sister Carrie, 1900 (Sestra Carrie), Jennie Gerhart, 1911, Financier, 1912 (Finančnik), Titan, 1914 in An American Tragedy, 1925 (Ameriška tragedija).

Z izjemo Uptona Sinclairja so bili vsi ti pisatelji za generacijo starejši od Adamiča, vendar idejnozorsko blizu. Najbrž je vse bral, čeprav kot je imel navado, površno in ekletično. Gotovo pa je poznal Garlandovo avtobiografijo A Son of the Middle Border (Sin srednje meje), Norrisov družbeno-kritični in naturalistični roman The Octopus, 1901 (Hobotnica) in Cranovo Maggie, 1893, ki je krajši roman z izrazito naturalističnimi elementi. Ta dela Adamič ob različnih priložnostih omeni v Moji Ameriki.

Veliko bolj pa sta ga zanimala Sinclair in Dreiser. Upton Sinclair je bil sprva Adamičev pisateljski vzor (Džungla). Ko je na začetku literarne poti iskal stike z ljudmi, ki bi mu lahko pomagali z navetmi in pri izdajanju del v časopisih, se je seznanil tudi z njim. Srečal ga je med stavko pristanških delavcev v San Pedru 1923. leta, kjer je Sinclair nastopil kot govornik in bil aretiran. Znanstvo je rudilo obsežno korespondenco, ki je trajala do 1946. leta.

Sinclair je bil za Adamiča neke vrste odskočna deska, saj mu je pomagal navezati številne tako literarne kot nelinearne stike. Po Džungli je Adamič prebral vsaj še nekaj njegovih del: Profits of Religion (Dobiček religije) in Brass Check. V pisrnih ga je Sinclair opozarjal na svoje novejšje romane, na Jimmija Higginsa, Boston in World's End (Konec sveta). Adamič je sodeloval pri njegovi sedmi knjigi o Lannyju

Buddu in je Sinclairju posodil rokopis zgodbe o večerji v Beli hiši. Iz te serije je prebral le Presidential Agent (Predsedniški agent), za druge pa pravi, da ni imel časa. Pravzaprav je bil Adamič, v nasprotju s pričakovanji, slab bralec Sinclairjevih del.

Iz pisma je razvidno, da je Sinclair skušal vplivati na Adamiča, da bi pisal pravo književnost, ne pa le angažirano politeraturo. Bil je skeptičen do socialistične literature (čeprav jo je tudi sam delno pisal) in ni se mu zdelo važno samo to, da je neka stvar pomembna, temveč predvsem to, da ima določena zvrst književnosti tudi svojo publiko: roman drugačno in širšo kot knjiga o mednarodnih problemih. Po Sinclairjevemu mnenju je potrebno, da se vsakdo odloči za to, ali hoče biti politik ali pisatelj. Srednje poti ni. Tudi Adamiču je svetoval, naj stori tako, vendar se mu ta ni pustil kaj dosti usmerjati. Med njima ni šlo za ideološko razliko, temveč za drugačno pojmovanje umetniških nalog in umetniškega ustvarjanja nasploh. Adamič je v leti vse bolj postal politik in se vse manj navduševal za Sinclairja, pa tudi za druge literarne vzore. Odločil se je postati in ostati sam svoj človek.

Theodore Dreiser je neke vrste kritični, po katerem jaz sedaj — prvič merim veličino — je zapisal Adamič leta 1927 v članku za Haldeman-Julius Quarterly. Po Džungli mu je v roke prišel Dreiser in ni vrstil je prebral njegove najuspešnejše romane: Jennie Gerhart, Genija, Sestro Carrie, Finančnika, Titana in Ameriško tragedijo. Vendar še Adamičeva opomba, da se mu zdijo romani težki in nepregledni in da Dreiserja ne bo nihče nikoli razumel, nam da vedeti, da ga je bral površno in ga ni razumel on sam.

Adamič ni bil sposoben doumeti ameriškega realizma in naturalizma. Navduševal se je za socialno in tendenčno književnost. Dreiserja je občudoval kot socialnega pisatelja nižjih slojev, večjih kvalitet pa v njegovem delu ni ne iskal ne našel.

V dvajsetih letih je tradicijo novega realizma nadaljeval Dreiserjev mlajši sodobnik Sinclair Lewis (1885–1951). Kot prvi Američan je leta 1930 prejel Nobelovo nagrado. Kritiki ga imajo za slabega ali vsaj manj pomembnega pisatelja, ki v literaturo ni prinesel nič novega in revolucionarnega. Pisal je dokumentarno-realistične in satirične romane o različnih oblikah ameriške družbe, njenih samopanih in degeneracijah. Pri svoji kritiki družbe ostaja največkrat na površini problemov, ki so sicer zanimivi, a ostajajo brez zadovoljivih odgovorov. Za jezik uporablja novinarski žargon brez vsakršnega umetniškega napora. Pisanje se je naučil kot novinar, zaslovel pa je z romanom Main Street, 1920 (Glavna ulica). Mogoče mu je še najbolj uspel roman Babbitt, 1922, kjer je glavni junak prava podoba ameriškega optimizma in materializma malomeščanske samozadovoljnosti in omejenosti.

Adamič je poznal vsaj glavna Lewisova dela. V Moji Ameriki piše, da sta Glavna ulica in Babbitt neprecenljive vrednosti za kritičen pogled na ZDA. Omenja se Arnoldsom, Ann Vikers, Work of Art (Umetniško delo) in I Can't Happen Here (To se tu ne more zgoditi), češ da jih pozna in jih je, razen Work of Art, vse prebral.

Kakšno mnenje je imel Adamič o Lewisovih delih, je težko reči. Res je, da jih je največkrat presojal kot ideolog, ne pa z umetniškimi kriteriji. Smatral ga je za pomembnega ustvarjalca, vendar se je na področju angažiranega pisanja imel za močnejšega od njega.

Na tem mestu je treba omeniti Henryja Louisa Menckena, časnikarja, kritika in esejista, ki je leta 1924 skupaj z Georgom J. Nathanom ustanovil literarno revijo The American Mercury in jo urejal do 1933. Okrog nje so se zbirali mlajši literati, tudi Sinclair Lewis in Adamič ter njegovi prijatelji (Dan Hensley, Benjamin Stollberg in drugi). Adamič priznava, da mu je bil Mencken od leta 1926 do nekako leta 1930 glavni vzornik. Občudoval je njegov cinizem ter kritiko in satiro ameriškega družbenega življenja; razkrinkavanje laži in hinavšine.

V pismu Uptonu Sinclairju 30. julija 1926 Adamič piše: »Močno občudujem Menckena zaradi njegovih bojvilnih lastnosti, poštenosti in prebrisnosti, njegovi predsočni in napake mi nekaj ugaajo...«

V drugih pismih ga imenuje tudi zbadač in razkrinkovalec. Adamič si je zelo prizadeval, da bi prišel v njegov krog in bi lahko objavjal v njegovi reviji. To mu je leta 1928 tudi uspelo.

Brez dvoma je bil Menckenov vpliv za dober del Adamičevega ustvarjanja odločilnega pomena. Pri njem se je učil kaj in kako pisati, da si zanimiv, izživel in hkrati aktualen.

Ameriški književnost dvajsetih let predstavljajo pisci t. i. izgubljene generacije (lost generation), v katero spada skupina ameriških pisateljev in pesnikov, ki so bili po prvi svetovni vojni za kraji ali daljši čas naseljeni v Evropi, največ v Parizu, in ki so pretrpeli za realistično in naturalistično tradicijo in bili naklonjeni modernističnim in avantgardnim smerem. Eden prvih je bil Sherwood Anderson (1876–1941), ki je v svojih delih sicer prikazoval vsakdanje življenje malih ljudi, posameznika, ki je osamljen, nesrečen in od vseh zapučen, vendar se je opel na simbolizem in novo pripovedno tehniko novega romana. Med najpomembnejše avtorje iz izgubljene generacije spadajo Ernest Hemingway, John Dos Passos, William Faulkner, John Steinbeck, ob njih pa vsaj še Francis Scott Fitzgerald, Thomas Wolfe in Erskine Caldwell.

Adamič jih je poznal, vendar ne kot avtorje nove smeri. V njihovih delih je iskal socialno in sociološko tematiko. O dveh delih Sherwooda Andersona je celo napisal »kritična« članka: o Perhaps Women (Morda ženske) in o Puzzled America (Zmedena Amerika). Vendar ju je ocenil negativno, ker ne nakažejo pot za rešitev problematike, ki jo obravnavata. Avtorji izgubljene generacije se mu niso zdeli pomembni za razvoj ameriške literature, ki je šel po njegovem v socialno revolucionarno smer.

Ponoven vzor socialnega romana v tridesetih letih, čemur je bila kriva doba krize, bede, nezaposlenosti, nezadovoljstva in nemirov, je prinesel v ameriško književnost politično angažiran levo usmerjen proletarski roman. Poleg Jacka Conroya, Roberta Cantwella in Jamesa Farrela sta glavna predstavnika socialnega romana John Dos Passos in John Steinbeck, ki ju pa pristevajo tudi k izgubljeni generaciji. Tu nas zanima predvsem slednja.

Dos Passos (1896–1970) je sprva pisal romane s protivno tendenco, nato pa se je obrnil k zgodovinski in aktualni družbeni tematiki. Pisal je obsežne romane množic, ki so bili kritika ameriške kapitalizma. Uvajal je nove pripovedne tehnike: »oko kamere«, s katerim opisuje vsakdanje podrobnosti, »filmski tednik« (newsreel), v katerem združuje odlomke ljudske pesni, citate, časopisne naslove, življenjske biografije) pomembnih in slavnih osebnosti te dobe. Najboljši njegovi romani so Manhattan Transfer, 1925 in triloga USA, 1930–1936.

John Steinbeck (1902–1968) je pisal realistične romane, večinoma o življenju malih ljudi in o social-

nih nasprotjih na ameriškem podeželju. V svojih delih Tortilla Flat, 1935 (Polentarska polica), Of Mice and Men, 1937 (Ljudje in miši), The Grapes of Wrath, 1939 (Sadovi jeze) prikazuje nepravilnost ekonomskega in političnega sistema tridesetih let.

Adamič je časovno pripadal tudi temu obdobju, obdobju socialnega romana tridesetih let. Teme, ki sta jih obravnavala Dos Passos in Steinbeck, so bile tudi Adamičeve teme. Dos Passosovo nesporo kritičnost, naperjeno proti kapitalistični družbeni ureditvi, večkrat omenja in pravi, da je eden redkih pisateljev, ki gredo v svoji kritiki do dna. Toda, ko je Adamič prebral njuna dela, je njegova literarna dejavnost že stopala v ozadje, Adamič pa je postal vse bolj politik in ideolog. Najbrž njuna dela zanj niso bila dovolj »angažirana«, da bi jih z zanimanjem prebral in visoko cenil. Takrat si je že izoblikoval teorijo, da morajo ameriški pisatelji postati vzgledni delavski množic; bil je prepričan, da je dobra le tista književnost, iz katere se bralec lahko kaj nauči, ki ga sili k razmišljanju ali celo k dejanjem, k spreminjanju sveta.

Zaključki, ki sledijo temu pregledu, bi bili nekako takile: Adamič je sicer poznal ameriško književnost, tako starejšo kot sodobno, vendar jo je bolj prebral kot resnično bral. Svojo pozornost je usmeril na pisce socialne literature, pisanja pa se je učil predvsem pri realističnih in naturalističnih. Da se je obrnil k delavski problematiki, so najbrž pripomogli tudi prevodi Cankarjevih del. Na začetku literarne poti se je sicer še navduševal nad Uptonom Sinclairjem in Theodorjem Dreiserjem, ki sta nanj brez dvoma vplivala s socialno in sociološko tematiko ter z dokumentarno-realističnim slogom pisanja, pozneje pa se je z vso mero okenil H. L. Menckena in dokumentarno-informativnega aktualnega pisanja. To dokazuje tudi Adamičev pisateljski razvoj: od zgodnjega pisatelja — fabulista, ki pa se je že preizkušal tudi kot publicist in literarni kritik v letih 1922 do 1931, se je razvil v pisatelja — esejista, tudi zgodovinarja in potpisovalca.

Na vprašanje, kateri literarni smeri pripadajo in kakšno mesto zavzemajo Adamičeva dela v ameriški literaturi tridesetih let, lahko odgovorimo le delno. Omejitj se moramo namreč le na Adamičovo zgodnje obdobje ter na Dinamit in Smeč v džungli, ki sta še najbolj čisti literarni deli. Tako s politično angažiranim pisanjem o socialnih in družbenih problemih sodobne amerike (Dinamit) vsekakor sodi med pisce socialno-realističnega romana tridesetih let. Tudi z romaneksko ali novelistično zaokroženimi portreti tragičnih ali komičnih oseb, ki iščejo v boju za obstanek svoj prostor v džunglski Ameriki (Smeč v džungli), si je Adamič zaslužil oznako socialni realistični pisatelj.

Dejstvo, da se je v poznejših delih posvetil izseljeniški problematiki in reševanju kulturnih in socialnih problemov etničnih manjšin, pa ga postavljajo v čisto posebno kategorijo. Tudi knjige, ki obravnavajo Jugoslavijo, Vmitev v rodni kraj, Moja rojstna dežela, Orel in korenine in delno Moja Amerika, so v ameriški književnosti nekaj posebnega. Tisto, kar ga zares loči od socialnega romana, je morda prav obrat k stari domovini — da bi lahko v novi loči videl svoj Ameriko.

Boris Paternu v študiji Nastajanje Adamičevega sestava vrednot ob Ameriki in Jugoslaviji ugotavlja, da leto 1932/33 pomeni močno, morda celo usodno zarez v Adamičevem življenju; pomeni nekakšen kontrapunkt v njegovem mišljenju in delu.

Ob obisku v Jugoslaviji ga je vznemirilo nekaj tem, ki jih je že v Ameriki obravnaval kot publicist in časnikar, toda to se mu zadele tako pomembne, da se je z njimi ukvarjal vse do smrti: kultura v najširšem smislu, delo kot temeljna vrednota, svoboda kot človeška in družbena zadeva ter revolucija kot neizbežna nujnost. Začel pa se je tudi zavedati svojega odnosa do nacionalnega. V ameriški kulturi je skušal videti »odsev vseh tistih nacionalnih lastnosti — ne samo slovenskih, marveč vseh prihajajočih in v Ameriko se doseljujočih narodov — ki so tvorile njegovo in ameriško kulturo in umetnost.« To odkrivanje pa je vodilo Adamiča k prepričanju, da mora biti pisatelj nujno tudi javni in politični delavec.

V njegovem ustvarjanju je to pomenilo zares veliko zarezo. Vse njegovo poznejše delo so eseji, analize, zbirke podatkov; vse z namenom sporazeti in osveščati, storiti kar največ za pravično ureditev sveta. Literarno delo naj bi po njegovem bralcu dalo kar najbolj popolno informacijo o predmetu, ki ga obravnava. Svoje življenje in delo je tako povsem podredil prikazovanju resnice, tudi zgodovinske. Drži ugotovitev, da so tista Adamičeva dela, ki jih je sam najbolj cenil, zbirka Cankarjevih stvri. Njegovo osebno življenje se je prepletalo z njegovim javnim, tako o enem kot o drugem pa je poročal svojim bralcem, skupaj s predmetom, ki ga je takrat trenutno najbolj vznemirjal.

S formalno estetskimi problemi se ob nastajanju svojih knjig ni ubadal, prav tako se ni ukvarjal s teoretičnimi vprašanji, ki zadevajo književnost. Zanimalo so ga le konkretne stvari, za abstraktna razmišljanja ni imel potrpljenja. Ali kakor pravi H. A. Christian: »Glavna moč in značilnost Adamičevega osebnoporočevalskega sloga je bila v njegovi sposobnosti, da dobro prislulne in nato posuvti tako besede kot »osebnost« dogodka.«

Adamičovo delo predstavlja v ameriški socialni literaturi tridesetih let specifičen primer. Dejstvo, da je bil Adamič takorekoč slaven pisatelj ali vsaj zelo uspešen, postavlja njegovo delo v posebno luč: zuralizem kot literaturo. Adamič je bil nekakšen predhodnik tistega, kar se je v ZDA okoli leta 1960 pričelo imenovati »The New Journalism« in ki so ga zastopali pisci kot Kurt Vonnegut ml., Norman Mailer in James Agre. Tudi s tega stališča je Adamičovo delo pomembno za ameriško literarno zgodovino. Zahteva pa seveda temeljitejšo teoretično obdelavo.

¹ Boris Paternu, Nastajanje Adamičevega sestava vrednot ob Ameriki in Jugoslaviji, Simpozij, 1981, str. 95–100.

² H. A. Christian, Izbrana pisma Louisa Adamiča, str. 11.

LITERATURA

Christian A. Henry, Izbrana pisma Louisa Adamiča, Cankarjeva založba, Ljubljana, 1981.

Christian A. Henry, Louis Adamic: A Checklist, Kent State University Press, Ohio, 197